

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ

ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԿԱՍ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ՆՈՐՄԻ ԱԿՆՀԱՅՑ ԵՎ ԿՈՊԻՏ ԽԱԽՏՄԱՆ ՀԻՄՔՈՎ ԴԱՏԱՎՈՐԻՆ ԿԱՐԳԱՊԱՀԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵԼԸ ԵՎ ԴՐԱ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ

ԳԱԳԻԿ ՂԱԶԻՆՅԱՆ, ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Մարդու իրավունքների երաշխավորումը, ապահովումը և պաշտպանությունը ժողովրդավարական, իրավական պետության, քաղաքացիական հասարակության իրավաքաղաքական ու բարոյական առաջնահերթություններից են՝ սահմանադրական զարգացումների և պետական ու հանրային ինստիտուտների գործունեության առանցքը¹:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության պետական մեխանիզմում առաջնային տեղ է զբաղեցնում անձի խախտված կամ վիճարկվող իրավունքների, ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանության ապահովման երաշխիքը հանդիսացող կառույցի՝ դատական իշխանության արդյունավետ գործունեությունը:

Անվիճելի իրողություն է, որ արդյունավետ և լիարժեք դատական պաշտպանություն հնարավոր է միայն դատական իշխանության իրական անկախության դեպքում:

Դատավորի անկախությունը, լինելով վերջինիս սահմանադրաիրավական կարգավիճակի բաղկացուցիչ տարր, կոչված է ապահովելու դատական իշխանության ինքնուրույնությունը. այն հանրային շահերի, այդ թվում՝ արդարադատության շահի պաշտպանության կարևորագույն նախապայման է²:

Սակայն անհրաժեշտ ենք համարում ընդգծել, որ դատարանի անկախության սկզբունքի լիարժեք կենսագործման նպատակով կարևոր է այդ սկզբունքի իրականացման համար ազգային օրենսդրության մեջ սահմանել իրական երաշխիքներ: Հակառակ դեպքում դատարանի անկախության սկզբունքը կվերածվի ձևական իրողության և այդպես էլ կյանքի չի կոչվի³:

Դատավորների անկախությունը երաշխավորող հիմնարար դրույթ-

¹ Տե՛ս ՀՀ Նախագահի՝ 2012 թվականի հոկտեմբերի 29-ի «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը հաստատելու մասին» ՆԿ-159-Ն կարգադրությունը:

² Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԴ5/0022/01/10 որոշումը, կետ 34:

³ Տե՛ս «Դատավորի ձեռնարկ», գիտագործնական վերլուծություն (հեղ. խումբ) Եր., 2010., էջ 22:

ներն իրենց ամրագրումն են ստացել ինչպես ՀՀ Սահմանադրությունում⁴ և ՀՀ օրենսդրական այլ ակտերում⁵, այնպես էլ միջազգային մի շարք փաստաթղթերում: Դրանց շարքից կարելի է հատկապես առանձնացնել «Դատավորների կարգավիճակի մասին» 1998 թվականի հուլիսի 10-ի եվրոպական խարտիան և եվրոպական խարտիայի պարզաբանման հուշագիրը, ՄԱԿ-ի գլխավոր վեհաժողովի կողմից 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի թիվ 40/32 և 1985 թվականի դեկտեմբերի 13-ի թիվ 40/46 բանաձևերով հաստատված «Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքները» և դրա հավելվածը՝ ՄԱԿ-ի գլխավոր վեհաժողովի կողմից թիվ 2200A(XXI) բանաձևով հաստատված «Դատավորների վարքագծի բանգալորյան սկզբունքները», Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 1994 թվականի հոկտեմբերի 13-ի «Դատավորների անկախության, արդյունավետության ու դերի մասին» թիվ R(94)12 և 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ի «Դատավորների անկախության, գործունեության արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ CM/Rec(2010)12 հանձնարարականները, ԵԱՀԿ/ԺՄԻԳԻ և Դատական անկախության հետազոտությունների Մաքս Պլանք Միներվա խմբի՝ 2010 թվականի հունիսի 23-25-ի «Արևելյան Եվրոպայում, Հարավային Կովկասում, Կենտրոնական Ասիայում դատական անկախության վերաբերյալ կիևյան հանձնարարականները»:

Դատավորների անկախության վերաբերյալ իրավական դիրքորոշումներ են արտահայտել նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան)⁶ և ՀՀ վճռաբեկ դատարանը⁷: Այդ մասին կարծիք է ներկայացրել Եվրոպայի խորհրդի համակարգում գործող Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը⁸:

Վերոգրյալ իրավանորմերի, իրավական դիրքորոշումների և կարծիքների համակարգային վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրահանգելու, որ դատավորի անկախությունը ցանկացած իրավական պետության գոյության կարևոր պայմաններից է և արդյունավետ արդարադատության հիմնական երաշխիքը, ինչը նշանակում է, որ ոչ ոք չի կարող միջամտել դատավորի գործունեությանը, ազդել նրա մտածողության ու նրա կայացրած որոշման վրա:

⁴ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 94 և 97 հոդվածների 1-ին պարբերությունները:

⁵ Տե՛ս ՀՀ դատական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածը, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 40 հոդվածը:

⁶ Տե՛ս, օրինակ, Եվրոպական դատարանի՝ **Քեմբլը և Ֆելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության** (Campbell and Fell v The United Kingdom) գործով 1984 թվականի հունիսի 28-ի վճիռը, գանգատներ, թիվ 7819/77, 7878/77, կետեր 76-82:

⁷ Տե՛ս, օրինակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳԴ5/0022/01/10 որոշումը:

⁸ Տե՛ս Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդ, կարծիք, թիվ 1(2001), 2001թ., նոյեմբերի 23, կետ 10:

Անկախ դատական իշխանության առկայությունը ենթադրում է, որ դատարանները պետք է գործեն արտաքին ներգործությունը և ճնշումները բացառող նորմատիվ և ինստիտուցիոնալ երաշխիքների պայմաններում ու օրենքով իրենց տրված լիազորությունների հիման վրա⁹:

Դատական անկախությունը, սակայն, չի ենթադրում դատավորին արտոնության կամ առաջնության տրամադրում, այլ, ընդհակառակը, այն յուրաքանչյուր դատավորի մեջ առաջացնում է պատասխանատվության բարձր զգացում, ինչը և հնարավորություն է տալիս գործը լուծել արդարացի և անկողմնակալ, առանց արտաքին ճնշման կամ ազդեցության և առանց կողմնակի միջամտության:

Այնուամենայնիվ հարկ է նշել, որ դատավորների անկախության ապահովման անհրաժեշտության հետ մեկտեղ՝ առկա է նաև նրանց պատասխանատվության ենթարկելու պայմանների և եղանակների հետ կապված խնդիր, քանի որ ժողովրդավարական հասարակության մեջ դատավորը չի կարող օժտված լինել բացարձակ անձեռնմխելիությամբ: Սակայն, միևնույն ժամանակ, պատասխանատվության ենթարկելը անհրաժեշտ է այնպես իրականացնել, որ դատավորների անկախությունն ու ազատությունն ապահովվեն ցանկացած տեսակի ճնշումներից: Չպետք է թույլ տալ, որ պատասխանատվության ենթարկելը կասկածի տակ դնի դատավորի անկախության սկզբունքը:

Ինչպես հայտնի է, ՀՀ Սահմանադրությամբ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու իրավասությամբ օժտված է ՀՀ արդարադատության խորհուրդը (այսուհետ՝ նաև ԱԽ):

Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերը հստակ և սպառիչ ամրագրված են ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասում, որի 1-ին և 2-րդ կետերի համաձայն՝ նման հիմք է համարվում արդարադատություն իրականացնելիս նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտումը, որը կատարվել է չարամտորեն կամ կոպիտ անփութությամբ:

Իսկ ՀՀ դատական օրենսգրքի 153.1 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը վկայում է, որ նշված հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով վարույթ կարող է հարուցվել տվյալ գործով կամ հարցով համապատասխան դատական ակտը կայացնելուց հետո՝ մեկ տարվա ժամկետում:

Այսպես, հիշյալ նորմերի վերլուծությունից հետևում է, որ Արդարադատության խորհուրդը իրավասու է դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարց քննարկել և հաստատել նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի խախտման փաստը նաև այն դեպքերում, երբ տվյալ գործով կամ հարցով համապատասխան դատական ակտը

⁹ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի թիվ ԳՂ5/0022 /01/10 որոշումը, կետ 34:

1) դեռևս չի մտել օրինական ուժի մեջ, և խախտման փաստը գտնվում է վիճարկման փուլում վերադաս ատյաններում,

2) մտել է օրինական ուժի մեջ, և բողոքի բացակայության պատճառով խախտման փաստը չի քննվել վերադաս դատարանի կողմից,

3) չի մտել օրինական ուժի մեջ, խախտման փաստը քննվել է վերադաս ատյանի (ատյանների) կողմից, սակայն խախտում չի հայտնաբերվել և համապատասխան ակտը մտել է օրինական ուժի մեջ:

Քննարկման հիմնական առարկա չդարձնելով առաջին դեպքին վերաբերող խնդիրները՝ նշենք միայն, որ մինչ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2014 թվականի հունիսի 21-ի ՀՕ-86-ն օրենքի ընդունումը այդ օրենքի նախագծի հիմնավորման մեջ անդրադարձ էր կատարվել վերը նշված պարագայում առաջացող խնդիրներին և դրանց լուծման անհրաժեշտությանը՝ արդարացիորեն նշելով, որ. «...Այդ դեպքում փաստորեն Արդարադատության խորհուրդն իր որոշմամբ կարող է կաշկանդել կամ կանխորոշել վերադաս դատական ատյանի որոշումը, ինչն ակնհայտորեն չի բխում Արդարադատության խորհրդի սահմանադրական լիազորություններից: Բացի այդ, հնարավոր է դառնում մի իրավիճակ, երբ Արդարադատության խորհուրդն ու վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարանը դատավորի կողմից օրենքի նորմի խախտման հարցի շուրջ ունենան միմյանց ակնհայտ հակասող որոշումներ: Ուստի, նման իրավիճակներից խուսափելու համար անհրաժեշտ է սահմանել, որ նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման հիման վրա կարգապահական վարույթ կարող է հարուցվել միայն այն դեպքում, երբ համապատասխան դատական ակտը մտել է ուժի մեջ»¹⁰:

Պետք է նկատել, սակայն, որ չնայած այս հիմնավոր նախագգուշացմանը՝ նախագիծը հետագայում փոփոխությունների ենթարկվեց, և վերոնշյալ խնդրի լուծումը այդպես էլ տեղ չգտավ արդեն իսկ ուժի մեջ մտած համապատասխան օրենքի տեքստում:

Անդրադառնալով մյուս երկու դեպքերին՝ հարկ ենք համարում նշել, որ չնայած սահմանադրական և օրենսդրական այն դրույթներին, որ դատական ակտի օրինականության ստուգումը կարող է իրականացվել բացառապես վերադաս դատական ատյանի կողմից՝ փաստորեն ստացվում է, որ Արդարադատության խորհուրդը, դատական իշխանության համակարգում հանդես գալով որպես ինքնուրույն և անկախ մարմին¹¹, տալիս է գնահատականներ դատական ակտի օրինականության վերաբերյալ:

Ակներև է, որ դատական օրենսգրքով ԱԽ-ին վերապահված՝ իրեն

¹⁰ Տե՛ս http://parliament.am/draft_docs5/K-499.pdf, էջ 25-26

¹¹ ՀՀ արդարադատության խորհրդի՝ անկախ մարմին լինելու հանգամանքը ուղղակիորեն ամրագրված է ՀՀ դատական օրենսգրքի 97 հոդվածում:

ոչ հատուկ այս գործառույթը հակասում է դատավորների անկախության բովանդակությունը կազմող հիմնարար գաղափարներին, այդ թվում՝ վերջիններիս կողմից քրեական գործերը և նյութերը ազատ, իրենց ներքին համոզմունքների հիման վրա լուծելու ելակետային դրույթներին:

Կոչված լինելով ապահովելու դատավորների անկախությունը՝ փաստորեն Արդարադատության խորհուրդը հենց ինքն է դառնում այն խախտող մարմին:

Ավելին, նման իրավասությամբ Արդարադատության խորհրդին օժտելը, մեր կարծիքով, հանգեցնում է ոչ միայն դատավորների անկախությունն ամրագրող վերը քննարկված սկզբունքների խախտմանը, այլև դրանով, դե ֆակտո, նրան են վերապահվում արդարադատություն իրականացնող մարմնի՝ դատարանի լիազորությունները:

«Նյութական և դատավարական օրենքի խախտումները կարող են բողոքարկման կամ դատական ակտի վերանայման և ոչ թե դատավորի կարգապահական պատասխանատվության հիմք հանդիսանալ: Այլապես, եթե որոշում է կայացվում, որ դատավորը նյութական կամ դատավարական օրենքի «ակնհայտ և կոպիտ խախտում» է թույլ տվել, ապա Արդարադատության խորհուրդը փոխարինում է փաստերի գնահատման և մասնավոր դեպքում օրենքի կիրառման վերաբերյալ դատավորի կարծիքը իր սեփական կարծիքով»¹², – նշվում է իրավական աղբյուրներում:

Սկզբունքորեն չենք կարող համաձայնել այն տեսակետին, որ ՀՀ դատական օրենսգրքի 158 հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված նորմը, ըստ որի՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցերը քննելիս Արդարադատության խորհուրդը գործում է որպես դատարան, վերջինիս վերածում է արդարադատություն իրականացնող մարմնի: Մեր համոզմամբ, այդ դրույթի ամրագրումը բացառապես ԱԽ-ի՝ սահմանադրորեն ամրագրված գործառույթների իրականացման ապահովման միջոց է:

Այս իմաստով ուշագրավ է ՀՀ սահմանադրական դատարանի հետևյալ դիրքորոշումը. «Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ «գործում է որպես դատարան» եզրույթի առնչությամբ նկատի պետք է ունենալ Արդարադատության խորհրդի գործունեության կարգը, այլ ոչ թե նրա՝ որպես արդարադատություն իրականացնող դատարանի գործառական դերը: Վերջինս փաստվում է նաև ՀՀ դատական օրենսգրքի 158 հոդվածի 1-ին մասում անմիջապես հաջորդող այն կանոնակարգմամբ, համաձայն որի՝ «...որպես դատարան գործելիս Արդարադա-

¹² Առաջարկությունների փաթեթ՝ «Ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների նպատակով տեխնիկական աջակցության և խորհրդատվական ծառայությունների մատուցում Արդարադատության խորհրդին և Դատական դեպարտամենտին», 2010 թ., մայիս, էջ 53:

տության խորհրդում գործերի քննության կարգի նկատմամբ կիրառվում են Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարական օրենսգրքի նորմերն այնքանով, որքանով դրանք իրենց էությամբ կիրառելի են Արդարադատության խորհրդում գործի քննության նկատմամբ և չեն հակասում սույն օրենսգրքի նորմերին»¹³:

Այն, որ Արդարադատության խորհրդի այդպիսի իրավասությունները հանգեցնում են դատավորների անկախության խախտմանը և անհարիր են նրա սահմանադրաիրավական կարգավիճակին, վկայում է նաև միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը:

Օրինակ՝ Իսպանիայի Թագավորության կենտրոնական դատական խորհրդի կարգավիճակի և լիազորությունների մեկնաբանության մեջ նշվում է. «Կենտրոնական դատական խորհուրդը¹⁴ անկախ սահմանադրական մարմին է... բաղկացած դատավորներից և այլ իրավագետներից, ում ... գործառույթների իրականացումը նպատակաուղղված է դատավորների անկախության ապահովմանը... :

...Դատական անկախության պաշտպանությունը չի ավարտվում միայն այնպիսի միջոցառումների իրականացմամբ, ինչպիսին այդ անկախության նկատմամբ խորհրդի կողմից ընդգծված հարգալից վերաբերմունք դրսևորելու պարտականությունն է, այլև խորհուրդը պետք է զերծ մնա դատավորներին կամ դատարաններին ցանկացած տեսակի այնպիսի ցուցում, հրահանգ, հրաման կամ կարգադրություն տալուց, թե ինչպես պետք է մեկնաբանել և կիրառել օրենքը»¹⁵:

Ֆրանսիայի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 259.15 հոդվածի 3-րդ մասի 2-րդ կետի¹⁶ վերաբերյալ խորհրդատվության և հետազոտությունների համար հանձնաժողովի կողմից հաստատված համապատասխան զեկույցում նշվել է. «Դատական համակարգի անդամների ...անկախության ապահովման նպատակով Բարձրագույն խորհուրդը չի կարող քննել այն բողոքները, որոնք վերաբերում են դատական որոշման բովանդակությանը: «Դատական որոշում» եզրույթը լայն է մեկնաբանվում, այն ներառում է ոչ միայն դատավորի կայացրած վճիռները, դատավճիռները, այլև դատական ընթացակարգերի շրջա-

¹³ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 2012 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ ՍԴՈ-1063 որոշումը, կետ 6:

¹⁴ Նշենք, որ տարբեր երկրներում արդարադատության խորհուրդներն ունեն տարբեր անվանումներ՝ Մագիստրատուրայի բարձրագույն խորհուրդ (Ֆրանսիա, Իտալիա, Մոլդովա), Դատական խորհուրդ (Շվեդիա, Բոլանդիա, Դանիա), Կենտրոնական դատական խորհուրդ (Իսպանիա), Բարձրագույն դատական խորհուրդ (Չեխիա), Պետական դատական խորհուրդ (Խորվաթիա) և այլն (տե՛ս **Voermans W., Albers P.**, Councils for the judiciary in EU countries, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), February, 2003), http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/CouncilOfJusticeEurope_en.pdf

¹⁵ http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Poder_Judicial/Consejo_General_del_Poder_Judicial/Informacion_Institucional/Que_es_el_CGPJ/Mision_

¹⁶ Տե՛ս http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=1967101002

նակներում կայացված ցանկացած դատական որոշում»¹⁷:

Նման իրավակարգավորումներ սահմանված են նաև Բելգիայի Թագավորության համապատասխան նորմատիվ իրավական ակտերում¹⁸:

«Կարգապահական վարույթի և Վրաստանի ընդհանուր դատարանների դատավորների կարգապահական պատասխանատվության մասին» Վրաստանի Հանրապետության օրենքի 2 հոդվածի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ մինչև 2012 թվականի օրենսդրական համապատասխան փոփոխությունները դատավորի կողմից օրենքի խախտումը¹⁹ հիմք էր համարվում Վրաստանի արդարադատության բարձրագույն խորհրդի կողմից նրան կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու: Սակայն հատկանշական է, որ նշված օրենսդրական փոփոխություններով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերոգրյալ հիմքը սահմանող նորմը ուժը կորցրած ճանաչվեց²⁰:

Դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու՝ նման հիմքի փաստացի բացակայության մասին է վկայում նաև «Լիտվայի Հանրապետությունում դատարանների համակարգի մասին» Լիտվայի Հանրապետության օրենքի²¹ ուսումնասիրությունը:

Այստեղ ցանկանում ենք առանձնահատուկ ընդգծել, որ Մոլդովայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը, իր 2010 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 28 որոշման շրջանակներում քննելով «Դատավորների կարգավիճակի մասին» Մոլդովայի Հանրապետության օրենքի 22 հոդվածի 1-ին մասի «բ» կետի սահմանադրականության հարցը, ըստ որի՝ Մոլդովայի Հանրապետության մագիստրատուրայի բարձրագույն խորհրդի կողմից դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմք էր համարվում կանխամտածված կամ կոպիտ անփութությամբ օրենսդրության ոչ միանշանակ մեկնաբանությունը կամ կիրառությունը, եթե դա արդարացված չէր դատական պրակտիկայի փոփոխմամբ, արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. «...Սահմանադրական դատարանը ընդգծում է, որ որևէ մարմին, բացառությամբ դատական աստիճանների, իրավասու չէ կասկածի տակ առնելու դատական ակտի իրավաբանական ուժը ... և արտահայտվելու դատական պրակտիկային դատական որոշումների համա-

¹⁷ http://www.csj.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/rappplaintes-2013-fr.pdf, էջ 3:

¹⁸ Որպես պարզաբանում՝ տե՛ս <http://www.csj.be/fr/content/faq-plaintes>

¹⁹ Նշված հոդվածում հստակ մեկնաբանվում էր նաև այն, թե որն էր համարվում օրենքի խախտում, և երբ կարող էր դատավորը այդ հիմքով ենթարկվել կարգապահական պատասխանատվության:

²⁰ Տե՛ս https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=16774&publication=16&Itemid=0&lang=ru

²¹ Տե՛ս http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=21145&p_tr2=2

պատասխանության մասին»²²:

Այս պատճառով վերջինս հակասահմանադրական ճանաչեց օրենքի վերոգրյալ դրույթը:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով ասվածը, հանգում ենք այն եզրակացության, որ ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերը ինքնին խաթարում են դատավորների անկախությունը երաշխավորող հիմնարար դրույթները, ինչպես նաև՝ հակասում ՀՀ Սահմանադրության 91 հոդվածի 1-ին պարբերությանը, ըստ որի՝ ՀՀ-ում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան:

Ընդհանրացնելով վերը բերված հիմնավորումները՝ կարծում ենք՝ պետք է բացառել նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման հիմքով դատավորին ԱԽ-ի կողմից կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելը: Հակառակ դեպքում օրենսդրական նման կարգավորումը կասկածի տակ է դնում ամբողջ դատական համակարգի արդյունավետությունը՝ անվստահություն սերմանելով այդ համակարգի առանձին ատյանների կողմից իրենց գործառույթները պատշաճ իրականացնելու նկատմամբ:

ՀՀ արդարադատության խորհրդի կողմից հնարավոր կարող է լինել իրացնել վերը նշված գործառույթը միայն այն դեպքում, երբ վերադաս դատարանը ստորադաս դատարանի կայացրած անօրինական դատական ակտը բեկանի (փոփոխվի) և դրանով հիմնավորվի, որ արդարադատություն իրականացնելիս դատավորի կողմից չարամտորեն կամ կոպիտ անփութությամբ թույլ է տրվել նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում:

Այսինքն՝ այն դեպքում, երբ վերադաս ատյանը նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում է արձանագրել և դրա հիման վրա բեկանել (փոփոխել) է ստորադաս դատարանի դատական ակտը, մեր կարծիքով, հնարավոր է դառնում ԱԽ-ի կողմից դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելը, քանի որ միայն այդ դեպքում ԱԽ-ն, հիմք ընդունելով վերադաս ատյանի որոշումը, կարող է քննարկել խախտում թույլ տված դատավորի նկատմամբ կարգապահական տույժ կիրառելու հարցը:

Ի դեպ, այդ մասին է փաստորեն նշել նաև Մոլդովայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը²³, որի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները հանգեցրին այն բանին, որ «Դատավորների կարգավիճակի մասին» Մոլդովայի Հանրապետության օրենքի 22 հոդ-

²² Մոլդովայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի՝ 2010 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 28 որոշումը, կետ 7.4 (http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2010/h_28.pdf):

²³ Տե՛ս Մոլդովայի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի՝ 2010 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 28 որոշումը, կետ 7.4:

վածի 1-ին մասի «բ» կետը ներկայումս ունի հետևյալ տեսքը. «Կարգապահական պատասխանատվություն է համարվում կանխամտածված կամ կոպիտ անփութությամբ օրենսդրության ոչ միանշանակ կիրառությունը, եթե այդ փաստը հաստատվել է վերադաս դատական ատյանների կողմից և հանգեցրել անօրինական որոշման բեկանմանը»²⁴:

Ասվածի համատեքստում փորձենք անդրադառնալ ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում (այսուհետ՝ նաև Օրենսգիրք) տեղ գտած իրավական հետևանքներին:

Այսպես, Օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասը միայն վերջերս լրացվեց նոր՝ 2.1-րդ կետով՝ հետևյալ բովանդակությամբ. «1. Նոր հանգամանքների հետևանքով դատական ակտերը վերանայվում են հետևյալ դեպքերում.

2.1) Արդարադատության խորհուրդն ընդունել է որոշում, որով տվյալ դատական ակտը կայացրած դատավորը ենթարկվել է կարգապահական պատասխանատվության՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերից որևէ մեկով»:

Սույն նորմի վերլուծությունից հետևում է, որ նշված հիմքերով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին Արդարադատության խորհրդի որոշումը գործն ըստ էության լուծող և օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայման նոր հանգամանք է:

Նկատենք, որ նման իրավանորմի սահմանման անհրաժեշտության վերաբերյալ տարբեր կարծիքներ են արտահայտվել նաև իրավաբանական գրականության մեջ: Մասնավորապես, Ս. Ռ. Մարաբյանը նշում է, որ այն դատական ակտը, որը կայացնելիս դատավորի կողմից թույլ է տրվել նյութական կամ դատավարական օրենքի ակնհայտ և կոպիտ խախտում, ոչ միայն չի կարող համապատասխանել օրինականության, հիմնավորվածության, արդարության չափանիշներին և ունենալ դաստիարակչական նշանակություն, այլև այդ ակտի օրինական ուժի մեջ թողնելու պայմաններում կասկածի տակ է դրվում արդարադատության համակարգի հեղինակությունը: Ըստ այդմ՝ նա եզրակացնում է, որ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ ԱԽ-ի որոշումը կարող է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերի վերանայման իրական հիմք լինել²⁵:

Թեև ստեղծված իրավիճակում (երբ ԱԽ-ն կասկածի տակ է դնում

²⁴ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=346404>

²⁵ Տե՛ս Ս. Ռ. Մարաբյան, Դատական ակտերի վերանայման հնարավորությունը դատավորի կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու մասին Արդարադատության խորհրդի որոշման հիման վրա // Դատական իշխանություն, թիվ 3/140, մարտ, 2011, էջ 29-30:

դատական ակտի օրինականությունը, սակայն այն շարունակում է մնալ օրինական ուժի մեջ) վերը բերված դատողությունները առերեւոյթ թվում են հիմնավոր, այնուամենայնիվ համակարգային առումով չենք կարող ընդունել վերոնշյալ կարծիքը²⁶ հաշվի առնելով հետևյալը:

Նախ նշենք, որ Արդարադատության խորհրդի որոշումը որպես նոր հանգամանքի հիմք նախատեսելը առաջին հերթին չի համապատասխանում ԱԽ-ի սահմանադրաիրավական կարգավիճակին, ըստ որի՝ այն կոչված է իրականացնելու առավելապես կազմակերպարավական գործառույթներ: Այլապես ստացվում է, որ Արդարադատության խորհուրդը, վերածվելով արդարադատություն իրականացնող մարմնի, հանդես է գալիս որպես դատական համակարգի «չորրորդ ատյան», ինչն անընդունելի է:

Փաստորեն, օրենսդիրն անարդարացիորեն ԱԽ-ի որոշմանը հաղորդել է այնպիսի իրավական ուժ, որ հնարավոր է դառնում վերանայելու նույնիսկ ՀՀ դատական բարձրագույն ատյանի (բացի սահմանադրական արդարադատության հարցերից)՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը:

Այստեղ հարկ ենք համարում նաև նշել, որ դատական ակտի՝ օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից վերջնական դառնալու, և միայն բացառիկ դեպքերում դրա վերանայման հնարավորության, այսինքն՝ դատական ակտերի կայունության (Եվրոպական դատարանի եզրութաբանությամբ՝ իրավական որոշակիության) սկզբունքի հետ կապված՝ Եվրոպական դատարանը բազմիցս նշել է. «Իրավունքի գերակայության հիմնադրույթներից մեկն իրավական որոշակիության սկզբունքն է, որը, ի թիվս այլ խնդիրների, պահանջում է, որ դատարանների՝ ուժի մեջ մտած որոշումները կրկին չդառնան քննարկման առարկա: Իրավական որոշակիությունը ենթադրում է *res judicata* սկզբունքի հարգում, որն իրենից ներկայացնում է վճիռների վերջնական լինելու սկզբունք: Այս սկզբունքը սահմանում է, որ որևէ կողմ իրավասու չէ պահանջելու ուժի մեջ մտած և կատարման ենթակա վճռի վերանայում պարզապես գործը կրկին քննելու և գործով նոր վճիռ կայացնելու նպատակով: Գործը վերանայելու՝ վերադաս դատարանների իրավասությունը պետք է իրականացվի դատական սխալները և արդարադատության իրականացման ընթացքում տեղ գտած թերությունները շտկելու, և ոչ թե նոր

²⁶ Ի դեպ՝ թեև համահեղինակներից Ա. Հովհաննիսյանը «Նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներով վերջնական դատավարական որոշումների վերանայման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական դատավարությունում» թեկնածուական ատենախոսության մեջ համաձայնել է նույն կարծիքին, բայց հետագայում հանգել է այն եզրակացության, որ առկա խնդիրների լուծման այդ միջոցը սկզբունքորեն ընդունելի չէ (տե՛ս Ա. Հովհաննիսյանի՝ «Նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքներով վերջնական դատավարական որոշումների վերանայման հիմնահարցերը ՀՀ քրեական դատավարությունում» թեմայով իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսությունը):

քննություն սկսելու նպատակով: Վերանայումը չպետք է կրի քողարկված բողոքարկման բնույթ, և գործի վերաբերյալ երկու կարծիքի առկայությունը չի կարող գործը կրկին քննության առնելու հիմք հանդիսանալ: Այս սկզբունքից շեղումը կարող է արդարացվել միայն էական և անհետաձգելի հանգամանքների առկայության դեպքում»²⁷:

Ըստ այսմ, կարծում ենք, որ արդարացված չէ կազմակերպարկվական գործառույթներով օժտված մարմնի՝ ԱԽ-ի որոշումը համարել որպես էական և անհետաձգելի հանգամանք ու շեղվել դատական ակտերի կայունության սկզբունքից:

Բացի այդ, մեր կարծիքով, ճիշտ չէ նաև Արդարադատության խորհրդի որոշումը դասել նոր հանգամանքներով բացառիկ վերանայման հիմքեր հանդիսացող այնպիսի մարմինների որոշումների շարքին, ինչպիսիք են Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը և ՀՀ Սահմանադրական դատարանը, քանի որ հակառակ պարագայում նույնացվում են ԱԽ-ի և նշված մարմինների կայացրած որոշումների իրավական արժեքը, դերը և նշանակությունը²⁸:

Ավելին, բացառված չէ այնպիսի իրավիճակ, երբ ԱԽ-ի որոշումը, որի հիման վրա վերանայվել է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը, հետագայում չհամապատասխանի, օրինակ՝ այլ գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումներին: Իսկ այդ պարագայում փաստորեն կստացվի, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը վերանայվել է ԱԽ-ի՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատական ակտին հակասող որոշման հիման վրա: Սա նշանակում է, որ նման դեպքերում, ըստ էության, կարող է խաթարվել նաև դատական համակարգի բնականոն գործունեությունը:

Կարծում ենք, վերը ասվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ արդարադատության խորհրդի կողմից դատավորին «պատժելը», իսկ հետագայում դրա հիման վրա օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը վերանայելը, չեն կարող համարվել իրավական արդյունավետ մեխանիզմներ:

²⁷ Եվրոպական դատարանի՝ «Ռյաբիխն ընդդեմ Ռուսաստանի (Ryabykh v. Russia)» գործով 2003 թվականի հուլիսի 24-ի վճիռը, կետեր 51-52, «Բրումարեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի (Brumarescu v. Romania)» գործով 1999 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, կետեր 61-62, «Նելյուբինն ընդդեմ Ռուսաստանի (Nelyubin v. Russia)» գործով 2006 թվականի նոյեմբերի 2-ի վճիռը, կետեր 22-23, «Պրավեդնայան ընդդեմ Ռուսաստանի (Pravednaya v. Russia)» գործով 2004 թվականի նոյեմբերի 18-ի վճիռը, կետեր 24-25, «Քսերաժն ընդդեմ Ալբանիայի (Xheraj v. Albania)» գործով 2008 թվականի հուլիսի 29-ի վճիռը, կետեր 51-52: Իրավական որոշակիության սկզբունքի բովանդակությանը մանրամասն անդրադարձել են նաև ՀՀ վճռաբեկ, ինչպես նաև սահմանադրական դատարանները (տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ 2009 թվականի փետրվարի 13-ի քաղաքացիական գործով թիվ ԱՐԴ/0062/02/09, 2011 թվականի մայիսի 27-ի քաղաքացիական գործով թիվ ԵՇԴ/0473/02/10, ինչպես նաև՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 2011 թվականի հուլիսի 15-ի թիվ ՍԴՈ-984 որոշումները):

²⁸ Ի միջի այլոց, նման կարծիք է արտահայտել նաև Ա. Հովհաննիսյանի իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության պաշտոնական ընդդիմախոս, դոցենտ Դ. Զ. Ավետիսյանը իր պաշտոնական կարծիքում:

Այսպիսով, հաշվի առնելով կատարված ուսումնասիրությունները՝ կարծում ենք, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4 հոդվածի 1-ին մասի 2.1 կետը բավականաչափ վիճահարույց է:

ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերի քրեադատավարական հետևանքների հետ կապված՝ անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ նաև Օրենսգրքի 426.3 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում ամրագրված նորմին: Դրա վերլուծությունից մասնավորապես հետևում է, որ վերջնական դատական ակտերը նոր երևան եկած հանգամանքներով կարող են վերանայվել, եթե օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով հաստատված են դատավորների հանցավոր գործողությունները, որոնք նրանք թույլ են տվել տվյալ գործը քննելիս:

Այդ համատեքստում համադրված վերլուծության ենթարկելով ՀՀ դատական օրենսգրքի 153 հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին և 2-րդ կետերը և 153.2 հոդվածը՝ կարծում ենք, որ դատավորի կողմից նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում չարամտորեն թույլ տալը ինքնին պարունակում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352 հոդվածով (ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ այլ դատական ակտ կայացնելը) նախատեսված հանցակազմի հատկանիշները, ուստի այդ դեպքում օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը կարող են վերանայվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.3 հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում սահմանված հիմքով: Ինչ վերաբերում է վերը նշված խախտումը կոպիտ անփութության հետևանքով թույլ տալուն, ապա, մեր կարծիքով, համապատասխան հատկանիշների առկայության դեպքում արարքը կարող է որակվել որպես պաշտոնեական անփութություն (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 315 հոդված)²⁹, իսկ դրանց բացակայության ժամանակ այն արդեն կարելի է դիտել որպես կարգապահական խախտում, սակայն միայն այն դեպքում, երբ վերադաս աստիճանը իր որոշմամբ հաստատի խախտման փաստը:

Անփոփելով վերը շարադրվածը, կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է՝

1. նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտման հիմքով դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու՝ ՀՀ արդարադատության խորհրդին վերապահված իրավասությունն իրացնել միայն այն դեպքում, երբ խախտման այդ փաստը հաստատվել է վերադաս դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով և հանգեցրել անօրինական ակտի բեկանմանը կամ փոփոխմանը,

2. ուժը կորցրած ճանաչել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 426.4-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2.1 կետը:

²⁹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք, Հատուկ մաս» (երրորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), դասագիրք բուհերի համար (խմբագրությամբ՝ Գ. Մ. Ղազինյանի), Եր., 2007, էջ 914:

Բանալի բառեր – *դատավորների անկախություն, Արդարադատության խորհուրդ, նյութական կամ դատավարական օրենքի նորմի ակնհայտ և կոպիտ խախտում, դատավորների կարգապահական պատասխանատվություն, նոր հանգամանք*

ГАГИК КАЗИНЯН, АРМЕН ОГАНЕСЯН – *Привлечение судьи к дисциплинарной ответственности за очевидное и грубое нарушение норм материального или процессуального закона и его правовые последствия.* – Статья посвящена вопросам, связанным с привлечением Советом юстиции РА судьи к дисциплинарной ответственности. Судью привлекают к ответственности за очевидное и грубое нарушение норм материального или процессуального закона, а также за правовые последствия такого нарушения. В частности, на основании сравнительно-правового анализа уголовно-процессуального законодательства устанавливается, обоснованно ли указанное правомочие Совета юстиции. Кроме того, выявляются правомерность пересмотра судебного акта на основании решения Совета юстиции, проблемы, существующие в действующем механизме регулирования, и возможные пути их устранения.

Ключевые слова: *независимость судей, Совет юстиции, нарушение нормы закона, дисциплинарная ответственность судей, новое обстоятельство*

GAGIK GHAZINYAN, ARMEN HOVHANNISYAN – *The Subjection of a Judge to Disciplinary Liability on the Ground of Obvious and Grave Violation of Substantive or Procedural Law and Its Legal Consequences.* – The present article discusses the issues related to bringing judges to disciplinary responsibility by the RA Council of Justice for obvious and grave violations of substantive or procedural law and its legal consequences in criminal procedural law. In particular, based on comparative legal analysis of foreign criminal procedural legislation the authors analyze the validity of the aforementioned powers of the Council of Justice, as well as the legality of the revision of judicial acts on the basis of the decision, taken by the Council of Justice. The authors reveal the problems of current regulation and suggest possible solutions to the problems detected.

Key words: *independence of judges, the Council of Justice, obvious and grave violation of substantive or procedural law, disciplinary responsibility of judges, new circumstance*